

Marija Počivavšek

»Krošnjarenje se je tako razpaslo po deželi, da teh posili trgovcev kar mrgoli«

Krošnjarstvo kot oblika nelojalne konkurence med svetovnima vojnama

POČIVAVŠEK Marija, dr., muzejska svetnica,
Muzej novejšje zgodovine Celje, Prešernova ulica 17,
SI-3000 Celje

339.177(497.4)(091)

»KROŠNJARJENJE SE JE TAKO RAZPASLO PO
DEŽELI, DA TEH POSILI TRGOVCEV KAR
MRGOLI«

*Krošnjarstvo kot oblika nelojalne konkurence med
svetovnima vojnama*

Ob trgovini, ki je bila v obdobju med svetovnima vojnama relativno dobro razvita, so pomembno vlogo še vedno igrali sejmi in krošnjarstvo. Slednje je temeljilo še na avstrijski obrtni zakonodaji, a bistvo je bilo v tem, da so prodajo po hišah smele izvajati zgolj osebe, ki so imele za to dovoljenje. So pa imele v posameznih občinah politične oblasti možnost, da iz določenih razlogov tovrstno prodajo (začasno) prepovejo. Konflikt med trgovci, ki so svojo dejavnost opravljali skladno z zakonodajo v stalnih obratih, in med krošnjarji, ki so prodajali blago od kraja do kraja in od vrat do vrat, je sicer že star, a kot odsev nestalnega, t.j. potujočega trgovanja, se je krošnjarstvo ohranilo vse do novejšega obdobja. Še zlasti v tridesetih letih 20. stoletja, v času velike gospodarske krize, so trgovcem predstavljali omembe vredno konkurenco ravno potniki tujih trgovcev in pa domači krošnjarji.

Ključne besede: trgovina, krošnjarstvo, nelojalna konkurenca

POČIVAVŠEK Marija, PhD, Museum Councillor,
Museum of Recent History Celje, Prešernova ulica 17,
SI-3000 Celje

339.177(497.4)(091)

»PEDDLING HAS SPREAD SO MUCH THAT THE
COUNTRY IS TEEMING WITH THESE MAKE-DO
SALESMEN.»

*Peddling as a form of unfair competition between the
world wars*

Besides trade, which was relatively well developed in the period between the two world wars, fairs and peddling still played an important role. The latter was based on Austrian craft legislation; however, the most significant provision was that only persons with permission were allowed to sell products from door to door. In certain municipalities, the local authorities had the discretionary power to (temporarily) ban this type of sales. The conflict between salesmen who provided services in permanent locations in accordance with the legislation and the peddlers who sold the goods from door to door, was an old one; however, peddling as form of occasional, "mobile sales" survived until the modern period. In the 1930s in particular, at the time of a big economic crisis, domestic peddlers and traveling salesmen from abroad were the only real competition for the domestic salesmen.

Key words: trade, peddling, unfair competition

Tradicija krošnjarstva

V času med svetovnima vojnama je bila trgovinska mreža na Slovenskem najbolj razvita v večjih mestih, kjer je bila gostota prebivalstva tudi največja. Tu so bile trgovine v veliki meri že specializirane (npr. trgovine s čevlji, modnim blagom, manufakturo, kolonialnim blagom, delikatesami, galanterijo itd.). Na slovenskem podeželju pa so prevladovala trgovine z mešanim blagom, v katerih so prodajali vse blago v prostem prometu, od živil do galanterije, železnine, manufakture, gradbenega materiala in poljedelskega orodja, ukvarjale pa so se tudi z odkupom deželnih pridelkov.¹ Še posebej v letih gospodarske krize je trgovce poleg ostalih težav vznemirjala tudi nelojalna konkurenca.

Med najpogostejše oblike nelojalne konkurence so pred drugo svetovno vojno prištevali neenoten odpiralni čas, zavajajočo reklamo, nepravilno označbo izvora blaga, podkupovanje, kršitev in izkoriščanje trgovinskih tajnosti ter nelojalno konkurenco pomožnega osebja.² A številne trgovce je najbolj motila ravno nedovoljena prodaja od vrat do vrat, od hiše do hiše, najbolj razširjena sicer na podeželju, a tudi mesta niso bila imuna pred tem pojavom. Res je sicer, da je – zaradi prisotnosti trgovin z mešanim blagom tudi manjših krajih in vaseh – krošnjarstvo že počasi izgubljalo na pomenu, a je kljub temu bilo opazen in nezanemarljiv pojav, tako s strani trgovcev (njihove konkurence) kot tudi kupcev, torej njihovih odjemalcev.

Krošnjarstvo je bilo trgovanje, ki se je izvajalo brez stalnega obrata (lokala). Krošnjar je lahko imel samo toliko blaga, kot ga je lahko nosil in za katerega je imel dovoljenje. Tipi krošnjarstva so bili različni, odvisni od regionalnih posebnosti pokrajin in ljudi. V slovenskem prostoru zasledimo krošnjarstvo predvsem na obrobju slovenskega etničnega ozemlja, od Beneške Slovenije in Režije, Goriške, zaledja Trsta in Reke, do Dolenjske (ribniško-kočevskega območja) in Bele krajine, najdemo pa ga tudi v Prekmurju.³

Kot oblika podeželske trgovine je bilo krošnjarstvo v naših krajih znano vsaj od 15. stoletja dalje, ko so bile komunikacije med kraji še slabo razvite, obdržalo pa se je tudi še pozneje, v obdobju razvitejšega cestnega in železniškega omrežja.⁴ Da bi pomagal od Turkov opustošenim krajem, je namreč avstrijski cesar Friderik III. Habsburški leta 1492 izdal krošnjarski patent (*Hausierpatent*), ki je – sicer večkrat posodobljen – ostal v veljavi

Jost Amman, Potujoči kramar, 16. stol., lesorez
(http://de.wikisource.org/wiki/Eygentliche_Beschreibung_Aller_Stände_auff_Erden:Der_Krämer)

do konca monarhije, še celo med svetovnima vojnama, in s katerim je Kočevarjem dovolil izvažati živino ter doma izdelano platno in lesene predmete. Sčasoma so med krošnjarji nastale razlike v smislu prodajnega blaga: ribniški so prodajali doma narejene lesene izdelke, kočevski pa so podobno kot belokranjski krošnjarili le z nakupljenim blagom.⁵ Krošnjarstvo, ki je kasneje sicer vplivalo na opuščanje poljedelstva in izseljevanje, je bilo za tamkajšnje prebivalstvo pomembna gospodarska dejavnost, saj so Kočevarji svoje izdelke prodajali po vseh deželah monarhije. Krošnjarji (*havzirarji*) so bili mali trgovci, ki so se preživljali s prodajo tekstila, južnega in suhega sadja, lesenih izdelkov od vrat do vrat in od vasi do vasi. Po usihanju trgovine z doma narejenimi izdelki so začeli trgovati s kupljenim blagom; postali so kostanjarji, prodajali so slaščice in bonbone.⁶ S krošnjo, lesenim ogradjem, ki so si ga oprtali na ramena in v njem prenašali robo, so postali znani v vsej monarhiji. Ker jim obrtni red ni dovoljeval prodaje na običajen način, so svoje blago ponujali s pomočjo loterije.⁷

Na ta način so Kočevarji prodajali rezbarije, opremo za vsakodnevno rabo, pa steklenino, pekovske izdelke, južno sadje, turški med itd. Prvič so se ti krošnjarji vrnili domov pred božičem in tako z izkupičkom pomagali

¹ Več o slovenski trgovini v: Počivavšek, *En gros & en detail*.

² Dr. Nemo, *Trgovsko-gospodarski leksikon* 2, str. 165.

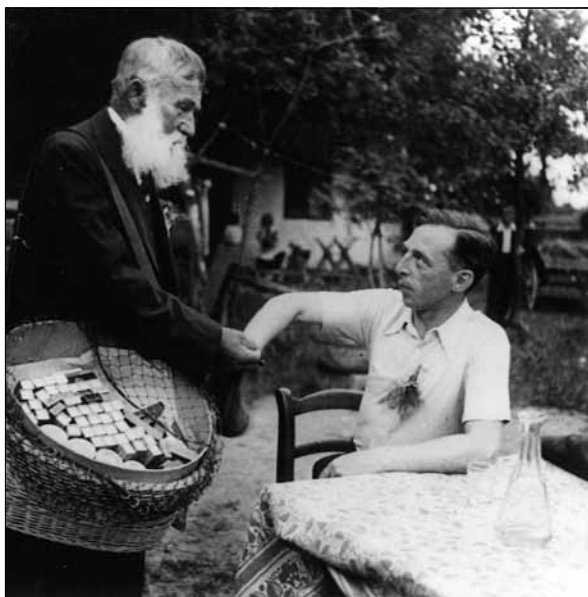
³ Drnovšek, *Podoba kočevskih in belokranjskih krošnjarjev*, str. 390.

⁴ Drnovšek, *Belokranjski krošnjarji v Ameriki*, str. 233.

⁵ Drnovšek, *Kočevarski krošnjarji in nacistična propaganda*, str. 86.

⁶ Ferenc, *Kočevska – pusta in prazna*, str. 37–47.

⁷ Krošnjar je imel v vrečki lesene izrezljane številke in kupec je npr. povlekel tri; če je bila vsota pod sto, je zmagal kupec in je dobil blago, ki si ga je želel, sicer je zmagal trgovec in vložek spravil v svoj žep.

Krošnjar z igrami na srečo (Bundesarchiv Koblenz / v: Mitja Ferenc, Kočevska – pusta in prazna)

li svojim družinam. Drugič so se odpravili na pot po novem letu in se vrnili domov spomladi ter do jeseni pomagali na svojih domačijah. Pravi fenomen je, da se je kočevsko krošnjarstvo v praktično enaki obliki ohranilo skoraj petsto let. Kočevarji namreč niso nikoli poskušali ustanoviti svoje poslovne postojanke ali ustanoviti uvozno-izvoznega trgovinskega podjetja večjega obsega.⁸

Sredi 19. stoletja se je na našem ozemlju pojavilo vprašanje tujih krošnjarjev: domači trgovci so se namreč pritoževali, da prihaja v deželo vedno več judovskih trgovcev. Čeprav privilegij iz leta 1515, ki Judom ni dovoljeval naselitve v deželi, še ni bil ukinjen, je bilo bivanje dovoljeno dvema judovskima trgovcema, ki sta kmalu pritegnila še druge. V Ljubljani so imeli skladišča in prodajali so različno blago, ne da bi bili obdavčeni. Sčasoma je bilo judovskih trgovcev, ki so krošnjarili, že okoli dvajset, zato se je leta 1865 s to problematiko ukvarjala tudi trgovinska in obrtna zbornica; nekateri zbornični svetniki so opozarjali na škodo, ki jo je imelo ljubljansko trgovstvo zaradi judovskih trgovcev in zbornični svet se je obrnil na vlado, naj dovolijo Judom zadrževanje v mestu le za čas letnih sejmov. Ker je v tem času liberalizacija gospodarstva že precej napredovala, so take zahteve ostale brez odziva.⁹ Na primeru Ljubljane lahko opazamo nasprotovanje judovskim krošnjarjem in kramarjem s strani mestnih trgovcev; tovrstne očitke lahko sledimo vse do druge svetovne vojne. Krošnjarji judovskega porekla so bili v pogostih (gospodarskih) sporih s stalnimi trgovci v Ljubljani, k

Kočevski krošnjar s pomarančami na Dunaju, 1890 (Bundesarchiv Koblenz / v: Mitja Ferenc, Kočevska – pusta in prazna)

nastrojenosti nasproti Judom pa je prav gotovo pripomoglo tudi versko ozadje.¹⁰

Pri prodaji so bili zelo spretni, a še bolj vsiljivi

Vrnimo se k pojavu krošnjarstva nasploh: po zakonu je bila to obrt, ki se je smela izvajati samo na podlagi izrecnega dovoljenja (*koncesije*) upravne oblasti prve stopnje (okrajnega načelstva), na področju katere je bilo krošnjarjevo stalno prebivališče; dovoljenja so izdajali proizvajalcem domačih izdelkov, npr. Ribničanom, invalidom in drugim za delo nesposobnim osebam ter prebivalcem posameznih pasivnih predelov, npr. Kočevarjem.¹¹ Prebivalci teh pokrajin so poleg kmetovanja dodatne vire zaslužka iskali zlasti v obrti in trgovini. Izjemen položaj so imeli prodajalci suhe robe, Ribničani. S krošnjarstvom so se ukvarjali tudi prebivalci iz Bele krajine, Hrvaške in Dalmacije, ki so kupovali drobno galanterijsko blago pri velikih trgovcih po znižanih cenah in ga po sejmi in po domovih prodajali čim dražje.

⁸ Gauss, *Umirajoči Evropejci*, str. 54-55.

⁹ Valenčič, *Židje v preteklosti Ljubljane*, str. 53.

¹⁰ Drnovšek, *Podoba kočevskih in belokranjskih krošnjarjev*, str. 391.

¹¹ Dr. Nemo, *Trgovsko-gospodarski leksikon 1*, str. 626.

Krošnjar Mihael Gorše je prodajal suho robo v Gradcu, 1899
(Slovenski etnografski muzej)

»Razen beračev, včasih tudi ciganov, so se pri nas oglašali tudi rešetarji, ki so prodajali rešeta in različno suho robo. To so bili podjetni rokodelci iz ribniške doline, ki so svojo suho robo ponujali daleč okrog, celo po Avstriji, tja do Dunaja in še naprej. Redno so prihajali tudi krošnjarji iz Bosne in Dalmacije, ki so nosili s širokim usnjenim pasom čez rame oprtano spredaj polno krošnjo različnega drobnega materiala, kot so moški in ženski glavniki in sponke za lase, vezalke, vžigalnike in za njih kamenčke, mala ogledalca, včasih tudi sladilo saharin in še vrsto različnih pasov, britev in raznih drobnih potrošnih predmetov. Otroci smo se jih vedno razveselili, ker smo lahko opazovali, kaj vse imajo nabasano v svoji krošnji, ki so jo imeli spredaj na prsih. Imenovali smo jih 'bozjanarji'. Včasih so prišli v našo lepo vas Lipo tudi visokorasli gospodje z balami kamgarna in podobnega blaga na ramenih, ki so ga zelo vneto ponujali. To so bili Judi, ki niso dobro znali slovenskega jezika. Dokazovali so, da je to najboljše volneno blago, pulili iz njega volnene niti in jih prižigali. Volna namreč ne gori, ampak se nekako scvre. Pri prodaji so bili zelo spretni, a še bolj vsiljivi.«¹²

Janez Trdina piše, da se Belokranjci krošnjarili po vzhodnih delih Štajerske, kjer so prodajali od trgovcev na up vzete drobnarije, kot so sukanec, šivanke, nožke,

milo, trakove, robce, pisala, podobice, platno, hlače-vino (*cajg*) in sukno. Med krošnjarji so bili znani tudi kostelski krošnjarji, ki so s svojimi slaščicami segali do Dunaja, pa kočevski kostanjarji, vsem pa je krošnjarstvo (*hauziranje*) pomenilo pomemben vir zaslužka, ki je dopolnjeval dohodke majhnih in razdrobljenih kmetij.¹³ Krošnjarje najdemo tako v Prekmurju (*bóšnjaki*), v Obsotelju in v okolici Podsrede so se gibale ženske s sosednje Hrvaške (*saharinke*), ki so v malih rdečih kartonastih škatlicah skrivaj prodajale saharin. Tam so bili prisotni tudi Dalmatinci (*pičkurini*), ki so hodili peš od hiše do hiše; pred sabo so nosili oprtano krošnjo s predalčki, v katerih se je našlo vse mogoče: elastika, gumbi, vezalke, glavniki, sponke za lase, ogledalca, parfumi, zobne ščetke, britvice, saharin, kamenčki za vžigalnike, lesene igrače (npr. vozički s konjički, metuljčki, ki odpirajo krila, piščalke, orglice), pisala, denarnice, tudi blago. Tudi kramarji so po domovih prodajali različne tekstilne izdelke, pa tudi čevlje.¹⁴ Dalmatinci (*Bosnarji*) so domačim trgovcem konkurirali tudi nedaleč stran, blizu Rogatca, kjer so prodajali galanterijo – vžigalice,

Kostelski krošnjar (Dokumentacija Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani)

¹² Borovnik, Vrtnitev, str. 239-240.

¹³ Bučič, Urarske krošnje in krošnjarenje, str. 8.

¹⁴ Počivavšek, Sejem bil je živ, str. 62.

britvice, šivanke, glavnike, ustne harmonike, gumbé itd. –, poleg njih pa tudi Ribničani in Hrvati, ki so po hišah prodajali platno; prihajal je npr. trgovec iz Zagreba, ki je pri ljudeh, ki so bili zaposleni (in so prejeli plačo), prodajal blago po katalogu.¹⁵ Kot rečeno, pa se krošnjariji niso izogibali niti mest: »Po mestu so se pogosto pojavljali Ribničani s svojo prodajalno suhe robe na hrbtu. Gospodinje so odkupovale žlice, sita, kuhalnice. Dežnikar je po hišah pobiral pokvarjene ali strgane dežnike in jih navadno kar na hišnem pragu popravil in zašil. Danes moraš te 'umetnike' po Ljubljani kar iskati ...«¹⁶

Vsak se danes že peča s trgovanjem

Celjska Nova doba je v letih po prvi svetovni vojni poročala, da kroži po deželi polno krošnjarjev s koši in nahrbtniki, kateri se pečajo s prodajo raznega manufakturnega blaga, sukanca, mila, tobaka, kave, vžigalic, čaja, kvasa ... »Vsak hlapec, potepuh in lenuh se danes že peča s trgovanjem, pravilno z verižno kupčijo. Trgovec na deželi ne dobi iz tovarne ne vžigalic, ne franka, kvasa itd., medtem ko krošnjariji take stvari po deželi po nesramno oderuških cenah (1/2 kg kvasa po 30–40 K, škatlica vžigalic 1 K) razpečavajo. Kje taki ljudje blago dobivajo? /.../ Da je marsikatero ukradeno blago vmes, je gotovo.«¹⁷

Trgovska združenja so pozivali, naj se uprejo tovrstni neelojalni konkurenci, trgovce pa, da takšne pojave prijavijo. Dve leti zatem je bilo ponovno slišati glasove, da se je krošnjarstvo močno razpaslo po deželi in trgovci so se obrnili na oblasti, naj vse krošnjarje izročijo sodišču ali pa jim celo zaplenijo blago ter ob tem namigovali, da krošnjariji prodajajo celo pokradeno blago. »Kdor je v resnici trgovec, naj odpre svojo trgovino!«¹⁸

Tudi čez nekaj let ta pojav ni bil nič manjši in trgovci so ponovno opozarjali nanj.¹⁹ Ker naval krošnjarjev kar ni pojenjal, je veliki župan mariborske oblasti januarja 1928. leta na intervencijo Zbornice za trgovino, obrt in industrijo izdal okrožnico, naslovljeno na vse okrajne poveljarje in mestna magistrata v Celju in Mariboru, da strogo izvršujejo predpise krošnjarskega patenta. A tudi ta poziv ni zalegel. Nekaj dni zatem so sicer opazili neznatno zmanjšanje krošnjarjev, potem pa jih je bilo še več. Čeprav je § 12 krošnjarskega patenta (iz 1852. leta), ki je bil v Sloveniji še v celoti v veljavi, določal, da mora biti blago, s katerim se krošnjari, tuzemskega izvora, opremljeno z znakom in dobavnim izkazom, so se v glavnem prodajali predmeti inozemskega izvora. Zlasti

Krošnjar na ljubljanski tržnici, 1933
(Slovenski etnografski muzej, foto: Peter Naglič)

so bili trgovski krogi ogorčeni, da se določila zakona o pobijanju draginje upoštevajo, izvajanje določil krošnjarskega patenta pa nihče ne nadzoruje.²⁰ Stermecki, predsednik celjskega gremija trgovcev, je 1928. leta v pismu velikemu županu mariborske oblasti zapisal, da so ukrepi proti krošnjarjem brez uspeha. Njihovo število spet narašča, »tako da smo mogli ugotoviti celo devet krošnjarjev v enem dnevu. Ugotovili smo, da prodajajo britve, nože, škarje, vžigala, brivske pristroje in še razne druge posebno kovinske izdelke, ki se še ne izdelujejo v naši državi in s katerimi bi se ne smelo krošnjariti.«²¹ Zaznati je bilo tudi, da so krošnjariji prihajali tudi iz daljnjih dežel. Istega leta je namreč okrajni gremij trgovcev za območje okrajev Celje, Gornji Grad ter Šmarje pri Jelšah v pismu Zbornici za trgovino, obrt in industrijo pisal, »da prihajajo številni [sic] Japonci in Kitajci v naše kraje, ki nadlegujejo pasante, kakor tudi zasebne stranke po hišah in javnih lokalih s ponujanjem izdelkov kitajskega porcelana in drugimi drobnarijami, z raznimi ogrlicami, svilenimi robci itd.« Ker ti prodajalci niso bili tako vsiljivi kot ostali krošnjariji, so vzbujali sum, da »so to eksponenti gotove politične organizacije, ki pod pretvezo

¹⁵ Počivavšek, *Zakaj lodn v Muzeju na prostem*, str. 85–86.

¹⁶ Tozon, *Ribničani in drugi*, str. 95.

¹⁷ *Za redno in proti zakotni trgovini*. Nova doba, št. 32, 5. 4. 1919.

¹⁸ *Beseda o krošnjarijih*. Nova doba, št. 87, 28. 7. 1921.

¹⁹ *Nova doba*, št. 132, 18. 11. 1924.

²⁰ *Proti krošnjarjem*. Nova doba, št. 43, 18. 4. 1928.

²¹ *Prestopki krošnjarskega patenta*. AS_448 Zbornica TOI, f. 42.

krošnjarstva opravlja posle špijonaže.«²² Oblasti so torej krošnjarstvo načeloma preganjale, vendar ga niso mogle povsem zatreti. Da bi omilili brezposelnost v gospodarsko pasivnih pokrajinah, so krošnjarjem dovoljevali drobno prodajo, prepovedano pa jim je bilo prodajati materialno in špecerijsko blago, pijače, zdravila, karte, knjige, umetnine in mineralno olje.²³ Leta 1920 se je Zbornica za trgovino, obrt in industrijo obrnila na Ministrstvo trgovine in industrije s pritožbo, da mnogi kramarji in branjevci brez dokazila o usposobljenosti izvršujejo trgovinsko obrt z mešanim, kolonialnim, špecerijskim in materialnim blagom. Ministrstvo je Zbornica zaprosila, naj ukrepa, da bodo okrajna glavarstva strogo nadzirala imetnike obrtnih listov za branjarijo in kramarijo, da ne prekoračijo svojega delokroga.²⁴

Na deželi bi teh artiklov sploh ne poznali, če bi jih ti krošnjarji ne razpečevali

Na nelojalno konkurenco je na svojih zasedanjih opozarjal tudi banski svet. Krošnjarji so namreč izkoriščali zlasti plačilne dneve in tako od delavcev izvajali denar. Banski svetnik iz Kočevja dr. Sajovic je izpostavil dejstvo, da je navzlic negativnemu stališču glede krošnjarstva potrebna izjema: v Sloveniji sta bila namreč dva okraja, kjer se ljudje niso mogli preživljati niti s kmetijstvom niti z obrtjo, seveda pa tudi industrije ni bilo tam – to sta bila okraja Kočevje in Črnomelj. Tamkajšnje prebivalstvo se je v glavnem preživljalo s krošnjarstvom, zato je bilo tam potrebno na ta pojav gledati tudi s socialnega vidika. V tem smislu so želeli doseči izjemo glede pravil o krošnjarstvu.²⁵ Za krošnjarstvo so si prizadevali doseči olajšave, saj so to dejavnost smatrali kot poseben tip domače obrti in v kolikor je šlo pri krošnjarstvu za prodajo domačih izdelkov, ga je bilo potrebno pospeševati.²⁶ Glede teh dilem je bilo med bankskimi svetniki prisotno mnenje, da se po zakonu o krošnjarstvu lahko krošnjari v določenih krajih po državi. Če bi krošnjarstvo prepovedali, bi bili prizadeti tudi slovenski krošnjarji, ki krošnjarijo drugod po državi. Kar se pa tiče prodaje »nemoralnih« predmetov ali celo širjenja komunističnih idej, pa je naloga žandarmerije, da to prepreči. Leta 1931 je namreč Jakob Ramovž, sicer župnik iz Velikih Lašč, opozarjal na italijanske trgovce, ki so krožili po vaseh in katerih dejavnost je bila neobdavčena. Istočasno pa je izpostavil tudi krošnjarje, ki ponujajo ljudem »neke gumijeve izdelke za preprečitev

spočetja. Ti uganjajo veliko pohujšanje, tako v nacionalnem kakor tudi v verskem oziru.« BANSKO upravo je prosil, naj njihovo početje zaustavi, saj »na deželi bi teh artiklov sploh ne poznali, če bi jih ti krošnjarji ne razpečevali«. Nelojalna oz. »umazana« konkurenca je posegala namreč »po sredstvih, ki rušijo trgovsko moralo in poštenje, spodjedajo tla solidni, zdravi trgovini ter občutno oškodujejo tudi konsumenta.«²⁷ Glede skrbi za moralo: Ljubljanski okrajni načelnik Rudolf Andrejka²⁸ je z okrožnico pozval orožniške postaje, naj podvojijo pazljivost in krošnjarje natančno pregledujejo, če nimajo morebiti pri sebi prepovedanih predmetov in podob. »Ni še dolgo tega, kar se je pri takih, zlasti dalmatinskih krošnjarjih po neki orožniški postaji dognalo, da prodajajo prepovedane ter zdravju in morali škodljive predmete, npr. preservative, španske muhe ipd. /.../ Zato vam najstrožje naročam, da podvojite pazljivost glede krošnjarjev.«²⁹

V dvajsetih letih so bile torej zahteve trgovcev po pobijanju nelojalne konkurence vse večje. Želeli so predvsem, da bi država, podobno, kot so to storile Avstrija, Nemčija in Češkoslovaška, sprejela poseben zakon in tako pravno zaščitila prizadete trgovce.

Na banski svet so se obračali tudi krošnjarji – iz kočevskega okraja npr. v zvezi iz izdajo dopustnic in potnih listov. Svojčas so obrtno dopustnico dobili že s 14. letom, sedaj pa so se jim te pravice omejile, tako da prejmejo dopustnico z 18. letom, potni list pa šele po opravljeni vojaški službi; po 24. letu lahko dobijo samo dovoljenje za opravljanje krošnjarske obrti kot pomočniki, ne pa kot samostojni krošnjarji. Bana so prosili, da bi lahko dopustnice ponovno dobivali s 14. letom, po vojaški službi pa dovoljenje za samostojno opravljanje krošnjarske obrti.³⁰ Svetniki so predlagali, da bi v krošnjarski zakon vnesli dopolnilo, da bi smel oče vzeti svojega sina kot pomočnika v inozemstvo.³¹

Generalni tajnik Zbornice za trgovino, obrt in industrijo Fran Windischer je priznaval, da je zaradi težjih gospodarskih razmer prava šiba za domačega trgovca postalo krošnjarstvo z blagom od kraja do kraja ter od hiše do hiše ter temu podobno detajlno potovanje, t.j. obiskovanje zasebnih strank z vzorčnimi primerki.

²² Krošnjarjenje po Kitajcih. AS_448 Zbornica TOI, f. 42.

²³ Trgovci in krošnjarstvo. Slovenski trgovski vestnik, 1907, št. 6, str. 67.

²⁴ Varstvo obrtnih pravic v trgovini. Narodnogospodarski vestnik, 1920, št. 10, str. 85-86.

²⁵ AS_77 Banski svet Dravske banovine, št. 77, fasc. 4, Stenografski zapisnik III. zasedanja, februar 1933.

²⁶ AS_77 Banski svet Dravske banovine, št. 77, fasc. 8, Stenografski zapisnik VI. zasedanja, februar 1935.

²⁷ I. Pretnar, Vprašanje umazane konkurence. Trgovski tovariš, 1927, št. 5, str. 100-102.

²⁸ Dr. Rudolf Andrejka je deloval kot načelnih statističnega oddelka pri ministrstvu notranjih zadev v Beogradu. Bil je tudi honorarni profesor na pravni fakulteti v Ljubljani (in med drugim predsednik Muzejskega društva za Slovenijo).

²⁹ Vsem orožniškim postajam. AS_448 Zbornica TOI, f. 42.

³⁰ AS_77 Banski svet Dravske banovine, št. 77, fasc. 1, Stenografski zapisnik I. zasedanja, januar 1931.

³¹ AS_77 Banski svet Dravske banovine, št. 77, fasc. 8, Stenografski zapisnik VI. zasedanja, februar 1935.

Sresko načelstvo v Ljubljani,

Štev. 5213.

dne 10. marca 1930.

Vsem orožniškim postajam.

Krošnjarstvo v ljubljanskem srezu je postalo že prava nadloga in škoduje upravičenemu trgovstvu, a tudi javnim interesom. Ni še dolgo tega, kar se je pri takih, zlasti dalmatinskih krošnjarjih po neki orožniški postaji dognalo, da prodajajo prepovedane ter zdravju in morali škodljive predmete n. pr. preservative, španske muhe i. pod.

Zato vam najstrožje naročam, da podvojite pazljivost glede krošnjarjev, da jih pri vsaki dani priliki pregledujete glede krošnje in če treba tudi osebno, zlasti ali nimajo pri sebi prepovedanih predmetov in podob..

Posebno pa opozarjam orožniške postaje na § 16. min.uredbe z dne 16. aprila 1929 o odpiranju in zapiranju trgovinskih in obrtnih podjetij U.L.st. 284/66 z 1. 1929, po katerem je vsako krošnjarenje ob nedeljah državnih in verskih praznikih brez izjeme prepovedano.

Krošnjarji se te prepovedi, kakor sem sam opazil, ne drže, ampak pohajajo trumoma baš ob nedeljah iz Ljubljane z vlaki ali celo z avtobusi v njeno okolico, kjer krošnjarijo najrajši za čas velike maše in po njej pred cerkvijo, a tudi drugod, zlasti po gostilnah in cestnih križiščih.

Ker prehodi krošnjar na en dan mnogo krajev, ne nadzorovanje res da oteženo; vendar bi se dali doseči prav lepi uspehi z nenadnim pregledovanjem vlakov na izhodnih postajah, n. pr. D.M. v Polju, Zalog, Vižmarje, St. Vid, Medno, Medvođe, Brezovica, Preserje, Borovnica, Vrhnika, Laverca, Skofljica, Smarje - Sap, Grosuplje, Ježica, Črnuče itd. nadalje z nenadnim pojavom pred mašo ali po maši v večjih farnih krajih.

Nadzorovanje naj se vrši najbolje pri jutranjih in večernih vlakih. Kdorkoli se izmed krošnjarjev zaloti s svojo krošnjo je učinil prestop, ker je jasno da ni šel s krošnjo vred na izlet, marveč, da je krošnjaril odnosno hoče krošnjariti. Take osebe je takoj legitimirati, če se zalote pri krošnjarjenju jim je odvzeti krošnjo, o vsem pa takoj z ovađbo vred meni poročati.

Pričakujem od komandirjev orožniških postaj, da bodo v primernem razumevanju mojih intencij postopali odslej z največjo odločnostjo in agilnostjo zoper krošnjarje ob nedeljah, a tudi sicer, kadar je povod za to.

Sreski načelnik :

Dr. Andrejka, s.r.

Dopis okrajnega načelstva orožniškim postajam v zvezi s krošnjarstvom, 1930 (AS_448 Zbornica TOI, f. 42)

Kot predsednik je v imenu trgovskega društva Merkur zahteval, da državne oblasti »z vso odločnostjo zatirajo gospodarsko kvarno krošnjarstvo in nedopustno agentovanje«. ³² Vzrokov, da se – po mnenju sodobnikov – trgovina ni mogla povzpeti na višjo stopnjo, je bilo

več. Eden je bil kmečka zaščita, potem nabavne zadruge in konzumi, industrijske prodajalne, ne nazadnje pa tudi šušmarstvo in krošnjarstvo. Vsa moledovanja trgovstva niso rodila uspeha. Direktive vlade se niso izvajale, kot bi se morale. »Kupujejo občinstvo pa naj ne naseda vabljivim besedam krošnjarjev, ki vobče prodajajo samo slabo blago in blago neznanega izvora«. In še: »V

³² Zadeve naše trgovine. Trgovski tovariš, 1928, št. 4, str. 74-75.

Kočevski krošnjarji s slaščicami (Bundesarchiv Koblenz / Pokrajinski muzej Kočevje)

zadnjem času pa povzročajo trgovini velike skrbi tako zvane 'veleblagovnice' á la Ta-ta, ki se hočejo vgnezditi razen v Beogradu še v drugih mestih ter razpolagajo z ogromnim kapitalom, seveda inozemskega izvora. Vsa borba proti tej vrsti trgovine je ostala žal neuspešna.« Kako bi bilo moč v takih razmerah pomagati trgovini? Po mišljenju sodobnikov bi bilo potrebno razvijati tujski promet, graditi sodobne ceste, trgovec pa bi lahko bil le tisti, ki se je trgovine tudi izučil. Želja trgovstva je bila namreč, da bi v § 19 Zakona o obrtih črtali določili, ki dovoljmeta imetniku obrti izvrševanje trgovine, za katero se sicer zahteva izobrazba, če dokaže, da je delal v stroki samostojno vsaj tri leta ter tisto, kjer končani štirje razredi meščanske ali druge srednje šole nadomeščajo učni rok in eno leto zaposlitve.³³ Ban dr. Marušič je 1933. leta z okrožnico, namenjeno okrajnim in mestnim načelstvom ter upravam policije v Ljubljani, Mariboru in Celju, zahteval poostreitev nadzora nad krošnjarji. Carinske oblasti so namreč pri prebivalstvu pogosto naletele na blago tihotapskega izvora – tu je mišljeno tako monopolno blago (nežigosani vžigalniki, tobak in cigaretni papir) kot tudi »moralno oporečno« blago (kondomi, pornografski predmeti), pri čemer so se dotični izgovarjali, da so blago kupili od neznanih oseb.

Naj se prepove vsako krošnjarjenje

V Trgovskem listu je zaslediti stalne napade na krošnjarstvo in pozive za prepoved te dejavnosti. Po odredbi iz leta 1928 je bilo prepovedano krošnjariti v Ljubljani, Mariboru, Celju in Ptuj, turističnih krajih (Bledu, Rogški Slatini, Dobrni in Radencih); tu so lahko krošnjarili le prebivalci duvanjskega, livanjskega in imotskega okraja (ti so smeli povsod obiskovati tudi sejme in tržne dneve), v obmejnih okrajih pa še ti ne. Resnici na ljubo so v Dravski banovini večino krošnjarjev predstavljali prišleki – iz Savske, Primorske in ostalih južnejših banovin. Zato je tudi Zbornica za trgovino, obrt in industrijo nasprotovala naraščanju nedopustnega krošnjarstva, ki je konkuriralo stalnim trgovcem.³⁴ Povsod so smeli krošnjariti le t. i. privilegirani krošnjarji (Kočevarji in Črnomaljši), in sicer le s t. i. kočevskim blagom – južnim sadjem in slaščicami.³⁵ Mogoče so k številnim kršitvam predpisov o krošnjarstvu pripomogle tudi nizke kazni – le-te so bile določene že leta 1852, sčasoma pa so zgubile na vrednosti in so predstavljale zanemarljive zneske. Tudi obdavčitev krošnjarjev je bila neustrezna.

³³ Položaj trgovine. Nova doba, št. 51, 17. 12. 1937.

³⁴ Drnovšek, Kočevski krošnjarji in nacistična propaganda, str. 91, 87.

³⁵ Okrožnica Kraljevske banske uprave Dravske banovine, 1933. AS_448 Zbornica TOI, f. 42.

Celjski gremij trgovcev je 1924. leta apeliral na celjski magistrat, naj na podlagi § 10 krošnjarskega patenta prepove krošnjarstvo v mestu. Takšno odločitev je utemeljeval z naslednjimi razlogi: v mestu je bilo opaziti vedno več Dalmatincev, »ki vsiljujejo raznim pasantom njih manjvredno blago, /.../ so večinoma zdravi in delomržni in ogrožajo z njih postopanjem realno trgovstvo.« Podobno zahtevo je leto kasneje ministrstvu trgovine in industrije predložil veliki župan mariborske oblasti dr. Pirkmajer. Predlagal je prepoved krošnjarstva v Mariboru, Celju, Ptuj ter turističnih Radencih, Dobrni in Rogaški Slatini.³⁶ Leta 1928 se je Zbornica za trgovino, obrt in industrijo obrnila na velika župana ljubljanske in mariborske oblasti. Nič novega ni ugotovila, ko je zapisala, da se v zadnjem času znatno razraslo krošnjarstvo z manufakturnim in galanterijskim blagom; na ta način je bila detajlnim trgovcem povzročena velika škoda. Zbornica je ugotavljala, da se v nasprotju s tendencami krošnjarskega patenta s krošnjarstvom ukvarjajo večinoma mladi do tridesetega leta starosti. Vsa prizadevanja, da bi ta pojav omejili, so bila neuspešna. Podarjali so, da je v tem času, ko je v Sloveniji že več kot 10.000 trgovinskih obratov, od katerih jih je več kot polovica z mešanim blagom, tako da ima že praktično vsak kraj svojo trgovino, ta pojav popolnoma odveč. Zato je Zbornica prosila oba velika župana, da izdada podrejenim obrtnim oblastem okrožnico z navodili, kdo in na kakšen način sme iskati naročila pri trgovcih in pri zasebnih strankah, kako je prepovedano iskanje naročil tujih trgovcev in kako omejiti krošnjarstvo. Septembra istega leta sta velika župana dejansko izdala omenjeno okrožnico in jo posredovala okrajnim poglavarjem in mestnim magistratom. Glede krošnjarstva so v okrožnici zapisali, da ga na območju ljubljanske in mariborske oblasti regulirata patent iz 1852. leta in odločba ministrstva trgovine in industrije iz 1925. leta. V smislu teh predpisov je bilo dovoljeno krošnjariti le jugoslovanskim državljanom in to le s tuzemskim blagom. Dovoljenje je veljalo na območju cele države, vendar so ga morali overiti vodje okrajev, v katerih je nameraval kdo krošnjariti. Dejavnost krošnjarstva se je izključevala s sejmarstvom, česar pa se v glavnem niso držali.³⁷ S prizadevanji po omejitvi krošnjarstva niso bili posebej uspešni. Tako je ban dr. Ivan Marušič leta 1931 vsem okrajnim in mestnim načelstvom ter predstojništvom policije v Ljubljani, Mariboru in Celju izdal okrožnico, v kateri je ugotavljal, da so se kljub izrečenim kaznim kršitve krošnjarstva kar vrstile. Krošnjarjev je bilo izjemno veliko, krošnjarili pa so kljub prepovedi tudi ob nedeljah in ob delavnikih zvečer, ko so bile trgovine že zaprte. Ob nedeljah in praznikih je bilo sicer kro-

šnjarstvo prepovedano, krošnjarji pa se na to prepoved praviloma niso ozirali, »ampak pohajajo trumoma baš ob nedeljah iz Ljubljane z vlaki ali celo z avtobusi v njeno okolico, kjer krošnjarijo najrajši za čas velike maše ali po njej pred cerkvijo, a tudi drugod, zlasti po gostilnah in cestnih križiščih.«³⁸ Podobno kot krošnjarstvo se je razpaslo tudi nedovoljeno detajlno potovanje, t.j. zbiranje naročil, ki je bilo pogosto združeno s prodajo blaga na drobno preko (tujih in domačih) potnikov zasebnim strankam. Ban je zato pozival naslovnike, da poostrijo kontrolo nad omenjenimi pojavi.³⁹

Združenje trgovcev za mesto Celje je v dopisu Zbornici za trgovino, obrt in industrijo leta 1938 zahtevalo prepoved vsakega krošnjarstva, »ne samo z manufakturnim, ampak tudi vsakim drugim blagom, kakor posoda, hišno orodje, itd. Izvzeti naj bi bili samo predmeti domače hišne delavnosti.«⁴⁰

Podobnega mnenja je bil tudi tajnik Zbornice za trgovino, obrt in industrijo dr. Ivan Pless: »Če se je že leta 1852 uvidelo potrebo omejitve krošnjarjenja le na gotove kraje in gotove predmete, je omejitev tembolj potrebna danes, ko imamo vsepovsod, tudi v najbolj oddaljenih krajih trgovske obrate, ki nudijo konsumentom vsakovrstno blago.«⁴¹ Leta 1935 se je Zbornici pritožilo tudi Združenje trgovcev v Celju, ko so navajali vse večji razmah krošnjarstva: »Dnevno potuje iz Celja v kraje Savinjske doline včasih večja včasih manjša skupina krošnjarjev manufakturnistov, ki se znajde na kolodvoru v organiziranih presledkih in opremi tako, da jih je v navalu potnikov težko ločiti od drugih potnikov. V prejšnjih časih se jih je takoj ločilo, ker so imeli ogromne kovčke, sedaj pa jemljejo seboj manjše kovčke zato jih je po številu več. Pohod v razne namembne postaje je tudi spretno organiziran. Na vsaki postaji izstopa manjše število – dva do tri – ki se takoj razlezejo na vse strani.« Rešitev te »nadloge« so videli le v strogih in doslednih ukrepih: rednem plačevanju davkov, urejenih dokumentih, zaposlitvi krošnjarskih pomočnikov, takojšnjih kaznih za kršitve na kraju samem – kaznovati bi lahko že žandarji. Omejitev krošnjarstva bi izvzela le suhorobarje. In seveda: po tolmačenju Združenja trgovcev bi morali krošnjarji iz kraja v kraj hoditi, ne pa se posluževati sodobnih prometnih sredstev.⁴² Leta 1938 se je pritožilo tudi celjsko podjetje Rakusch, ker je podjetje Westen

³⁶ Ukinitev krošnjarjenja v mestu, 1924. SI_ZAC/0024/002 Mestna občina Celje (1850-1941), AŠ 66.

³⁷ Detajlno potovanje in krošnjarjenje. AS_448 Zbornica TOI, f. 42.

³⁸ Vsem orožniškim postajam. AS_448 Zbornica TOI, f. 42.

³⁹ Krošnjarjev ne gre zamenjavati s trgovskimi potniki, ki so s sabo lahko nosili vzorce, glede prodaje pa so se smeli obračati le na trgovce, ne na zasebne stranke. Krošnjarjenje in detajlno potovanje. AS_448 Zbornica TOI, f. 42.

⁴⁰ Predlogi za ukinitev krošnjarjenja. AS_448 Zbornica TOI, f. 42.

⁴¹ Vprašanje detajlnega potovanja iz kraja v kraj, 1928.. AS_448 Zbornica TOI, f. 42.

⁴² Omejitev krošnjarstva, 1935. AS_448 Zbornica TOI, f. 42.

Združenje trgovcev za mesto Celje

Telefon števil. 203

Pošt. hran. rač. 13.510

Št. 787/38

Predmet: Predlogi za
ureditev krošnjarjenja.

Zbornica za trgovino, obrt in industrijo

L j u b l j a n a

Uprava podpisanega združenja se je na svoji seji dne 28. julija t.l. bavila z Vašo okrožnico št. 19 od 19. julija t.l. in pri tem sklenila sledeče:

V splošnem naj se prepove vsako krošnjarjenje, ne samo z manufakturnim, ampak tudi vsakim drugim blagom, kakor posoda, hišno orodje itd.. Izvzeti naj bi bili samo predmeti domače hišne delavnosti.

Razlogi za splošno prepoved so sledeči:

Krošnjarji so po večini delomržni ljudje, četudi so zdravi in za vsako drugo delo delazmožni. Kočevski krošnjarji vršijo v večji meri samo propagando tujega duha, tihotapstvo, špijonažo ter se pečajo tudi z nedovoljeno prodajo raznih monopolskih predmetov.

Krošnjarji kruto izkoriščajo in varajo kupujoče občinstvo tudi na ta način, da domače cenejše blago običajno označujejo z žigom angleškega blaga, hodijo od hiše do hiše, samo da najdejo žrtve, ki jim nasedajo.

Krošnjarji često kupujejo pri grosistih metle, ribarice, vezalke, kuhinjsko posodo, vse v najslabši kvaliteti in vse to prodajajo svojim žrtvam, kakor pač morejo z dobičkom od 50 do 100% in še več.

Tudi glede krošnjarjenja z deželnimi pridelki bi bilo želeli preciznejših določil, ker se često dogaja, da se posamezniki poklicno, toda brez obrtnih pooblastil bavijo s prodajo pod krinko, da so producenti pridelkov.

Celje, dne 29. julija 1938.

Predsednik:

Tajnik:

Predlogi celjskega združenja trgovcev Zbornici TOI glede ureditve krošnjarstva, 1938 (AS_448 Zbornica TOI, f. 42)

dobavljalo krošnjarjem drugorazredno posodo.⁴³ Banske uprava je leta 1940 v več slovenskih mestih (Ljubljani, Mariboru, Ptuj) prepovedala vsako krošnjarstvo. V Celju so menili, da je to mesto slučajno izpadlo, zato so bansko upravo zaprosili, naj se ta prepoved nanaša tudi na mesto Celje in celjski okraj, saj se lahko »samo na ta način iznebimo krošnjarske nadloge, ki vsem trgovcem, pa tudi kupujočemu občinstvu povzroča toliko škode«.⁴⁴

Prilagajanje novim razmeram: krošnjarska licenca

Klasično krošnjarstvo torej ni usihalo – kot bi spričo širjenja trgovinske mreže morebiti pričakovali –, temveč se je prilagajalo novim razmeram. Z nastankom novih državnih meja in nove zakonodaje se je skrčil geografski domet krošnjarskih poti, deloma sta se spremenila tudi vsebina in način krošnjarstva; to je postal poklic revnejših, katerim je zagotavljal določeno socialno-zaščitno noto.

Ribničan s tradicionalno krošnjo
(Muzej novejšje zgodovine Slovenije)

Postati krošnjar pa ni bilo čisto enostavno. Prosilec je moral v vlogi navesti osebne podatke, osebni opis, poleg fotografije pa priložiti še vrsto prilog, npr. krstni list, domovnico, npravstveno spričevalo, potrdilo davčnega

urada, potrdilo sodišča o nekaznovanju in zdravniško poročilo. Po odobritvi vloge je krošnjar nato dobil »Dovolilo za izvrševanje obrta brez stalne poslovalnice«, ki ga je (po obrtnem zakonu iz leta 1931) moral imeti vedno pri sebi. Glede na to torej krošnjarstvo nikakor ni zamrlo, celo nasprotno. Poglejmo statistiko krošnjarskih dovolilnic na območju Dravske banovine konec leta 1937: obrtne oblasti so izdale skupaj 839 dovolilnic za potujoče trgovce, in sicer za tiste z manufakturnim blagom (250), za trgovce z ostalim blagom (494) in rokodelske obrti brez lokala – dežnikarje, brusače in popraviljavce posode (95). Največ dovolilnic so izdali za obrtne oblasti Kočevje, Črnomelj in Mursko Soboto. Krošnjarji so bili tudi organizirani: na območju Dravske banovine je delovalo Društvo krošnjarjev, ki je imelo glavni odbor za Slovenijo s sedežem v Ljubljani. Krošnjarske knjižice, ki so jih izdajala okrajna načelstva, so dajale krošnjarjem pravico krošnjariti po celi državi. Leta 1930 so v mestnem načelstvu Celje izdali 110 krošnjarskih knjižic – za trgovanje z dežniki, razglednicami,

Kočevski krošnjar v gostilni (Bundesarchiv Koblenz /
Pokrajinski muzej Kočevje)

preprogami, galanterijo na drobno, sladkornimi izdelki in izdelki domače obrti; krošnjarji so bili iz okrajev Krapina (50), Ivanec (49), Jastrebarsko (5), Imotski (2) ter iz Senja (1), Brčkega (1), Bihaća (1) in Beograda (1). Istega leta je bilo za mesto Celje izdanih 122 vizumov

⁴³ Krošnjarstvo z emajlirano pločevinasto posodo. AS_448 Zbornica TOI, f. 42.

⁴⁴ Zapisnik odborove seje, 27. 5. 1940. AS_448 Zbornica TOI, f. 78/3.

in sicer prodajalcem slik jugoslovanske kraljeve družine (18), popravljavcem dežnikov (3) ter krošnjarjem (101); slednji so bili iz Imotskega (52 – za drobno galanterijsko blago), Duvnega (17 – prav tako za galanterijsko blago), Bosanskega Petrovca (3 – za galanterijsko blago in proizvode domače obrti) ter iz Kočevja (29 – za galanterijsko blago in sladkorne izdelke).⁴⁵ Praksa je bila, da se je krošnjar, ki je prišel iz enega okraja v drugega, moral javiti pri okrajnem načelstvu zaradi overovitve krošnjarske knjižice. To določilo pa je prenehalo veljati z novim obrtnim zakonom – okrajnim načelstvom je bila tako odvzeta možnost kontrole nad krošnjarji. Tudi Zbornica za trgovino, obrt in industrijo je bila mnenja, da je potrebno overovitev ponovno uvesti, saj če mora trgovec prijaviti vsako spremembo svoja obratovališča, naj to velja tudi za krošnjarje.⁴⁶

Krošnjarstvo, ki je nekdaj igralo pomembnejšo vlogo, je pravzaprav izgubljalo svoj namen: v Sloveniji je bilo v tem času okrog 10.000 nosilcev obrtnih listov za različne trgovinske obrti, med njimi okrog 2.500 za trgovine z mešanim blagom – torej praktično ni bilo več potrebe po potujočih prodajalcih.⁴⁷ Z uredbo bana je bilo nato maja 1940⁴⁸ krošnjarstvo v nekaterih okrajih Dravske banovine prepovedano.⁴⁹

Viri in literatura

Arhivski viri:

Arhiv Republike Slovenije
AS_77, Banski svet Dravske banovine 1930–1941,
št. 77, f. 1, f. 4, f. 8.
AS_448, Zbornica za trgovino, obrt in industrijo v
Ljubljani 1850–1948, f. 42, f. 78/3.

Zgodovinski arhiv Celje
SI_ZAC/0024/001, Mestna občina Celje 1918–1941,
AŠ 66.

Časopisni viri:

Nova doba, Celje, 1919, 1921, 1924, 1928, 1937.
Slovenski trgovski vestnik: glasilo Slovenskega
trgovskega društva »Merkur«, Slovenskega
trgovskega društva v Celju in Slovenskega
trgovskega in obrtnega društva v Mariboru,
Ljubljana, 1907.

Službeni list kraljeve banske uprave Dravske banovine,
Ljubljana, 1940.

Trgovski tovariš: glasilo Slovenskega trgovskega
društva »Merkur« v Ljubljani, Slovenskega
trgovskega društva v Celju in Slovenskega
trgovskega društva v Mariboru, Ljubljana, 1927,
1928.

Narodnogospodarski vestnik: glasilo slovenskega
trgovskega društva »Merkur«, Slovensko trgovsko
društvo, Ljubljana, 1920.

Literatura:

Borovnik, Jernej: *Vrnitev*, Šentjur: samozaložba, 2006.

Bučić, Vesna: *Urarske krošnje in krošnjarjenje*.
V: *Argo*, Ljubljana: Narodni muzej Slovenije,
Slovensko muzejsko društvo, Skupnost muzejev
Slovenije, 1992, str. 7-9.

Dr. Nemo [Hugo Uhliř]: *Trgovsko-gospodarski
leksikon*; 1. del: A-K, 1935, 2. del: L-Ž, 1938,
Ljubljana: Umetniška propaganda.

Drnovšek, Marjan: *Belokranjski krošnjarji v Ameriki*.
V: *Slovenska kronika XIX. stoletja 1800–1860*,
Ljubljana: Nova revija, 2001, 1 zv., str. 233-234.

Drnovšek Marjan: *Podoba kočevskih in
belokranjskih krošnjarjev v očeh javnosti do
začetka 20. stoletja*. V: *Kronika: časopis za
slovensko krajevno zgodovino*, Ljubljana: Zveza
zgodovinskih društev Slovenije, 2007, str. 387-403.

Ferenc, Mitja: *Kočevska – pusta in prazna. Nemško
jezikovno območje na Kočevskem po odselitvi
Nemcev*, Ljubljana: Modrijan, 2005.

Gauss, Karl-Markus: *Umirajoči Evropejci*, Ljubljana:
Cankarjeva založba, 2006.

Počivavšek, Marija: *En gros & en detail. Trgovina v
Sloveniji do druge svetovne vojne: trendi, strukture,
prakse*, Celje: Zgodovinsko društvo Celje
(Zgodovini.ce 13), 2012.

Počivavšek, Marija: *Sejem bil je živ... V: Poletna
delavnica Podsreda '94*, Podsreda: Kozjanski park
& Ljubljana: ZOTKS, 1995, str. 55-64.

Počivavšek, Marija: *Zakaj lodn v Muzeju na prostem?*
V: *Muzejska poletna delavnica Rogatec '93*, Celje:
Muzej novejšje zgodovine Celje & Ljubljana:
ZOTKS, 1993, str. 79-88.

Tozon, Mirjam: *Ribničani in drugi*. V: *Marija
Stanonik, Bela Ljubljana. Zgodbe iz slovenske
prestolnice*, Ljubljana: Kmečki glas (Zbirka
Glasovi), 2001, str. 95.

Valenčič, Vlado: *Židje v preteklosti Ljubljane*,
Ljubljana: Park, 1992.

⁴⁵ *Krošnjarjenje*. AS_448 Zbornica TOI, f. 42.

⁴⁶ *Vidiranje krošnjarskih knjižic*, 1938, AS_448 Zbornica TOI, f. 42.

⁴⁷ *Omejitev in obdavčenje krošnjarstva*, 1923. AS_448 Zbornica TOI,
f. 42.

⁴⁸ *Službeni list* 40/715 z dne 18. maja 1940.

⁴⁹ AS_448 Zbornica TOI, f. 42.

Zusammenfassung

„DER HAUSIERHANDEL HAT SICH IM LAND SO SEHR VERBREITET, DASS ES VON DIESEN MÖCHTEGERNHÄNDLERN NUR SO WIMMELT“

Das Hausieren als Form der unlauteren Konkurrenz zwischen den Weltkriegen

Der Handel gehört zu den vitalsten Bereichen der Wirtschaft und hat die Rolle eines Vermittlers zwischen Produzenten und Konsumenten, zwischen Angebot und Nachfrage. Er nahm in der Zeit der Etablierung der Konsumgesellschaft – im slowenischen Gebiet war dies an der Wende zum 20. Jahrhundert – einen großen Umfang an. Zuvor wurden infolge des relativ kleinen Produktionsumfanges die Bedürfnisse der Käufer überwiegend durch die Produzenten selber in direktem Kontakt mit den Käufern gestillt. Somit spielten in dieser Zeit Märkte und natürlich auch der Hausierhandel weiterhin eine wichtige Rolle. Das Hausieren beruhte noch auf der österreichischen Gesetzgebung: Laut der Gewerbeordnung aus dem Jahr 1859 durften den Verkauf von Haus zu Haus nur Personen durchführen, die eine Genehmigung zum Hausieren hatten. Ein knappes Vierteljahrhundert nach Annahme der Gewerbeordnung erschien eine Novelle, laut der nur Hausierer Waren unmittelbar von Ort zu Ort verkaufen durften. Allerdings hatten die politischen Behörden in den einzelnen Gemeinden die Möglichkeit, diesen Verkauf aus gewissen Gründen zeitweise zu verbieten.

Der Konflikt zwischen Kaufleuten, die ihre Tätigkeit in Übereinstimmung mit den gesetzlichen Vorschriften in niedergelassenen Betrieben ausübten, und den Hausierern, die die Waren von Ort zu Ort und von Haus zu Haus verkauften, ist alt. Er entstammt der Zeit des Widerstandes der Kaufleute gegen die Liberalisierung des städtischen Handels, als den Krämern, Hausierern und dem bäuerlichen Handel besonders beharrlich entgegengetreten wurde. Im Handel dieser Nichtstädter sahen die städtischen Kaufleute nämlich einen ungerechtfertigten Eingriff in ihre ureigenen Rechte. Auch der Hausierhandel, der vor allem am Land blühte, wo es keine Geschäfte und Trödeläden gab, kollidierte daher mit den Interessen der städtischen Kaufleute. Die Hausierer verkauften Trödelwaren aller Art, Andachtsgegenstände, Knöpfe, Nadeln, Fingerhüte, Ledergürtel, Triestiner Strümpfe, Taschentücher etc. Am heftigsten beschwerten sich die Kaufleute über Händler mit materiellen Gütern, also die italienischen Krämer, Hausierer und Bauernhändler, die ihre Waren in Städten, Märkten und Dörfern verkauften und dadurch den städtischen Kaufleuten Kunden wegnahmen. Gegen Ende des 18. Jahrhunderts

erlebte der Hausierhandel einen weiteren Aufschwung. Als Beispiel des unsteten, also des Wanderhandels, blieb der Hausierhandel bis in die neuere Zeit erhalten.

Zwischen den Weltkriegen war das Handelsnetz im slowenischen Gebiet in den größeren Städten, wo auch die Bevölkerungsdichte am höchsten war, am besten entwickelt. Hier waren die Geschäfte schon weitgehend spezialisiert. Aber auch am Land war der Handel bereits entwickelt, dort herrschte der Typus des Gemischtwarenhandels vor. Auch in dieser Periode und insbesondere in der Zeit der großen Wirtschaftskrise sorgten Handelsvertreter fremder Händler und die Konkurrenz der Hausierer für eine Beunruhigung der Händler.

Schlagwörter: Handel, Hausierhandel, unlautere Konkurrenz